

4

М. ПЕРЕЛЕСНИК

ПОВСТАНЧА ТОРБА

Київ

1951

Львів

ПОВСТАНЧА ТОРБА

Забряжчали ключі, голосно звскрипів іржавий замок і важко кованим залізом двері камери з гуркотом відкрилися. Пасмо денного світла прорвалося в напівтемний льох. Освітило пожовклі оброслі обличчя в'язнів, мокру цвіль стін і розгубилося по темних кутках. Хвиля вітру ввірвалася в камеру, на мить освіжила зморене тіло. А вслід за нею ввірвалася груба московська лайка тюремного наглядача. Когось підганяв: чути було глухі удари і тихий стриманий зойк. На порозі камери, між світлом дня і мороком тюремної тьми появилася худорлява маленька постать. Мимоволі зупинилася коло дверей, вдивляючись у темну льоху. Сильний поштовх у спину порушив постать з місця і вкинув до середини камери. Двері з тяжким стогоном затріснулись. А невідомий малий в'язень з розгову спіткнувся в темряві об чийсь ноги і гепнувся всім своїм тілом на цементну долівку льоху.

Коли очі при звичаїлись знову до напівтьми камери, в'язні побачили в своєму

новому товаришеві хлопчика років 12. Повільно підвів голову і з цікавістю оглядався навколо. Вуста болісно викривились, — з розсіченого чола скапували свіжі краплини крові, — але очі були сумі, без сліз. Витирав брудним рукавом закрияване лице. Поволі переводив погляд з одного місця льоху на друге. Пасмо чорного волосся висмикнулось з-під під'єртого кашкета, прилипло до свіжої рани. Відгорнув його рухом руки і став ні п'ги. Шукав місця, де б сісти. Його темні дитячі очі з цікавістю оглядали кожного в'язня.

— Ходи сюди, малий, — почув якийсь чужий голос з кутка.

Ступив крок, другий в тому напрямку і зупинився. Вираз болю перекривив дитяче лице, а з уст вирвався легкий здавлений зойк. Тіло хлопчини захиталося. Він руками шукав опори, щоб не впасти. Один з в'язнів подав йому руку, а потім підставив своє плече та помалу завів у куток, де було вільне місце.

Дехто зітхав, хитаючи в задумі головою. Жовті вогники ненависти засвітились в глибині запалих очей.

— Кати, кати! — вирвалось у когось,

— навіть дітей катують...

Малий в'язець, скулившись, сидів на відступленому йому місці. Худорляві коліна обвив руками. Боролою оперся на них.

— Що, били? — запитав котрийсь зі сусідів.

— Били... — почули у відповідь. Але якось спокійно так пролунало це слово з уст дитини. У голосі не було чути сліз.

Крізь подертий засмальцьований піджачок і такі ж штанята світилось голе тіло. Ноги були босі. А в камері, незважаючи на задуху від спертого повітря, вогкий цемент долівки і цвіль стіни дихали холодом. Хтось подав хлопцеві якогось лаха. Вкрився, закутав ноги, але не лягав. З цікавістю водив далі очима по камері.

— Так ось вона — тюрма... — промовив стиха. Зупинив погляд на ледве блимаючій лампі, далі перевів його на забите дошками ґратчасте вікно під стелею.

— Що, може, хочеш їсти? — запитав хтось.

— Ні... — і далі оглядав тюремну камеру.

— Подобається нова хата?

— Я і думав, що вона така... Тільки ще мають щурі бігати і вода зі стелі капати...

— Є, сину, і такі, — промовив старший чоловік, — та ще й вода до того по пояс на долівці стоїть...

— Ну, то тоді вже щурів немає. Вони ж води бояться, — вивів своє заключення хлопчина. Легкий усміх пройшов по камері.

— А ти що, боїшся щурів?

— Ні, вони людей не їдять... Хіба що мерців. А вода, то воно, й добре, коли капає — можна завжди напитися...

— Хочеш пити? — хлопцеві подали брудну кварту з водою. Пив, не відриваючись.

— За що ж ти потрапив сюди? — запитав сивобородий сусіда.

— За торбу, — відповів той коротко.

— За торбу? — перепитав хтось.

— А за торбу... За повстанчу польову торбу...

Очі в'язнів, звернені до хлопця, завітнали цікавістю. Але він мовчав. Руками, як пеще, обвивав коліна, уважно вдивлявся у тьму.

— За яку ж торбу? Га? — знову

вступив у розмову сивоусий.

— Та вчора це було, на вигоні, коли ми худобу пасли... — і знову замовк.

— Ну й що, торбу знайшли, чи що? — нетерпелевився старий.

— Та де там! Повстанські ж торби на вигоні не ростуть! — поважно заперечив хлопець.

— Ну, то як же ж там було? Га? За яку торбу так збили тебе та ще аж сюди загнали? — допитувався цікавий лідусь.

— Та ж я кажу, що за повстанчу... Пополудні це було. Ми худобу пасли. Аж чуємо — стріляють в лісі. А ми під самим лісом пасемо. Коли це — вибігєє з лісу повстанець. Видно, переслідують його. Відбійжить, заляже, пустить кілька черг зі свого кулемета — „штуцера“ має, — зірветься і далі біжить. Спочатку подався через вигін до другого лісу. Та раптом став шкутильгати. Ранили в ногу. Тоді він звернув і прямо до нас. А з лісу, вже вибігають. Та так багато-багато і всі з червоними пагонами — з НКВД. Облава на ліс... А повстанець вже добіг до нас. Відкинув торбу ремінну, польову з плечей: „Заховайте, хлопці! — крикнув, — Повстанцям віддасте, але бережіть

добре". Кинув нам торбу, а сам з поля подався. Тільки — ле не ступить, там і слід крові. І все шкутильгає. А ті, від лісу, побачили нас та як не пустять по нас вогонь! Ми поклали, а потім рачки, рачки і подалися геть. Заховали торбу, вилізли на горбок і дивились.

— Ну, і що ж? Втік повстанець? — негерпеливо перебив котрийсь із слухачів. Хлопець здивовано подивився на нього:

— Що ви, дядьку, хіба не бачили ніколи наших повстанців? Вони не втікають, а тільки відступають, коли ворогів більше. І цей не втік: залягав, відстрілювався і відступав. А ми дизимося. Тільки пустять чергу зі свого „штуцера“, так і падають ті всі, з червоними пагонами. А їх аж тридцять було. Ми рахували. Ось вибіг повстанець вже на горбок і раптом захитався. Але не впав. Зіперся на одне коліно і б'є далі зі свого „штуцера“. Та скоро замовк кулемет — набоїв не стало. Він тоді — раз-два, розібрав його та й порозкидав у різні сторони, щоб ворогові зброя не дісталася. А ті стріляють. Ще раз ранили його. Упав і лежить. Та тільки підсунулись енкаведисти під горбок,

а він, як не зірветься на лікті і гранату — одну, другу, прямо на них! Тільки бахнуло. А ми все це бачимо! Так шість енкаведистів, як і не було — зразу на куски рознесло. Інші попадали на землю. Ось, міг би повстанець відступати.. Та де ж вже там — не має сил.. Весь полі-
равлений кулями. Але бачимо -- живий ще. Підняв голову один з енкаведистів, потім другий, третій, а далі всі давай підповзати. Повзуть і, видно, бояться. „Бандьорз здавайся!“ кричать так, що аж у лісі відгомін відзивається. А той лежить. Не ворухився навіть. Думають — мертвий. Вже підповзли на самий горб та до нього. Але як не бахне знову гравата!.. Тільки дим розстелився навколо. Розірвав себе граватсю і ще трьох енкаведистів, що надбігали до нього. Впали — інші лежать. Потім піднялися і кинулися щось шукати. „Где сумка, где єво палева сумка?“ чуємо. „Ей, стой! — гукає один. — Я відел — он пастухам єйю отдал“.

Почувши це, ми — хода. Хто куди бачив. Я подався навпростець через горб до хати. Біжу і не бачу, що мене забігають. Тільки зіскочив з горба — схвати-

ли, повалили на землю. Питають за торбою. Мовчу. Почали бити. Таки не сказав. Били, дуже били... А потім сюди привели. Одного мене з усіх хлопців і зловили...

— А чому ж ти не сказав енкаведистам, що не знаєш, де торба? Може б пустили?

Хлопець всміхнувся. Усміх цей був не по його літах поважний і загадковий.

— Енкаведисти все одно не повірили б... А я от знаю, але не скажу! — І очі хлопця в напівтьмі блиснули таким вогнем завзяття, що присутні зрозуміли — хлопець не скаже. „Та вистачить в нього сили винести енкаведівський допит?“ промайнуло не в одного в думці.

А увечорі знову відкрилися двері окуті залізом. Хлопця покликали на допит. В'язні проводили його співчутливим поглядом. А дехто, як дорослому, потис на прощання руку.

Ця ніч була надзвичайно довга. Ніхто не спав. Ще визвали трьох на допит. Але думки всіх в'язнів були коло їхнього дванадцятирічного товариша недолі, який так певний себе вимовив: „Я знаю, але не скажу!“ Чи ж не скаже? Воно ж ще

дитина.

Вже повернулися ті, що пішли пізніше, а хлопця все немає. Не згадував про нього ніхто, але думав про нього кожний.

— Може випустили вже... — несміливо промовив хтось. І ніхто не запитав про кого йде річ, бо в думках у них у цю ніч був тільки він — їх малолітній сміливий товариш. Десь в напівтьмі відсунулись власні думки, власні справи, болі, турботи.

Над ранком знову заскрипів іржавий замок окутих залізом дверей. Два тюремники внесли когось невеликого на подертому мішку і викинули на поріг в камеру. То був він, малий 12-літній українець, що перед своїм відходом так гордо і сміливо промовив: „Я знаю, але не скажу!“

Схилились над цим повівеченим дитячим тілом. Бережно поклали його на місце — в куток. Чи живе? Хтось нахилився і притулиз вухом до грудей. Там щось хрипіло, булькало і свистало. Крізь цей свист були ледве чутні слабкі удари серця. Скропили лице водою. Відкрив очі і пильно глянув у нахилені над ним обличчя.

— Води... — прошепотів спаленими вустами.

Нап'їти. Прийшов до пам'яті. Усмішка злегка торкнула порепані уста.

— Марить чимось, — промовив хтось.

Та хлопець цілком притомно дивився на оточуючих його. Знову протягнув руку до кварти. В'язні зжахулися — ні одного нігтя не було на закривавленій руці. Темні кров'яні рани позасихали на їх місці. Глухий кашель вирвався з дитячих грудей. Притиснув до них свою знівечену руку.

— Так пече щось тут... — промовив тихо. — Але я таки не сказав! — гордо продовжував далі. — А напевно дуже, дуже важлива була для них та повстанча торба!.. Скільки всього мені обіцяли за неї! А потім били... А все-таки я не сказав!

Дивились повними захоплення очима на свого так ще юного товариша. Він, — такий змордований і обірваний, малий і скулений — раптом виріс у їх очах до небувалих вершин героїзму. Стіни сталінських катівень не могли затримати величі чину цього малого українця. Його сміливість, його мужність і стійкість вч.

рвались поза ґрати в'язниці й полинули в широкі простори України. І малий пастушок мандрував у легенді, створеній його чином. Розповідаючи про нього, похилі дідусі з гордістю похитували сивими головами, над якими пронеслась не одна негода, не одне лихоліття панування зайдів на українській землі. Так, вони були горді зі свого нащадка — малого пастуха. Вони вірили в скоре визволення української нації з ярма неволі, бо бачили, що родиться нове покоління, яке ще з юних літ гартується в боротьбі з окупантом. Таких пастушків в Україні багато. В їх синіх, карих, зелених, чорних, сірих очах, захищених під козирком драґого кашкетика, горить любов до України і ненависть до її ворогів. Ця любов і ненависть вирощує їх у стійких бійців підпільної армії націоналістів.

П. Волош — Василенко

П Р И Г А Д У Ю . . .

Пригадую: зимові вечори,
Журбою батько оповитий,
Литячий сміх чи плач сестри
Й на неї погляд мій сердитий.

А потім батько чимсь зітхне,
„Кобзар“ розкриє і читає:
Про Січ, Підкову, дикий степ,
Синів як Гонга убиває.

І батько вмовк... Зітхнув ізнов
(В душі, напевно, бились жлі!)

— Татусю, защо тоді кров
Лили і защо так карали?

На мене батько подививсь
І ще мовчав чогось хвилину,

А потім тихо: — Так, колись
Ти все збагнеш, мій любий сину.

Та не збагнув... Плили літа —

Пророцтво батькове сповнилось:

Вже більше серце не спита

Защо с'ємось і защо бились!